

15.3.2018

WTDno-2018-114

YHDENVERTAISUUS

VALTUUTETTU

**DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI**

Sosiaali- ja terveysministeriö

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto: hallituksen esitysluonnos laiksi ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä annetun lain muuttamiseksi

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta lausua otsikkoasiassa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä on valvoa yhdenvertaisuuslain (1325/2014) noudattamista siten kuin sanotussa laissa säädetään sekä yleisesti edistää yhdenvertaisuuden toteutumista ja ehkäistä syrjintää.

Yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain (1326/2014) mukaan valtuutettu toimii myös kansallisena ihmiskaupparaporttina, joka seuraa ihmiskauppaan liittyviä ilmiöitä, Suomen kansainvälisten ihmisoikeusveloitteiden noudattamista ja lainsäädännön toimivuutta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen.

1. Ihmiskaupan ehkäisemiseen liittyvät huomiot

Valtuutettu kiinnittää esitysluonnoksessa erityistä huomiota luovutuksen vapaaehtoisuuden riittävään selvittämiseen. Esitysluonnoksessa on pyritty varmistamaan se, että luovuttaja tekee ratkaisunsa täysin vapaaehtoisesti ilman minkäänlaista painostusta ja ettei luovutukseen liity minkäänlaista palkkion tai muun taloudellisen edun tavoittelua tai sellaisen antamista tai tarjoamista. Esitysluonnoksessa myös korostetaan sitä, että tuntemattoman henkilön luovutukseen liittyvien motiivien selvittäminen on erityisen tärkeää. Valtuutettu arvioi, että aidon vapaaehtoisuuden selvittäminen voi toisinaan kuitenkin olla haastavaa, jopa mahdotonta myös läheisten henkilöiden välisissä suhteissa.

Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten (SopS 70-71/2006 ja 43-44/2012) ja EU-oikeuden (direktiivi 2011/36/EU) mukaan yksi ihmiskaupan tarkoitus on elinten ja kudosten kauppa. Suomen rikoslain 25 lukuun sijoitettujen ihmiskauppasäännösten mukaan taloudellisen hyödyn tavoittelu tai sen saaminen ei ole toteutuneen ihmiskaupparikoksen edellytys, vaikka ihmiskaupparikos usein tehdäänkin taloudellisessa hyötymistarkoituksessa.

Elimen luovuttamisesta tavoiteltava hyöty tai etu voi liittyä johonkin muuhunkin etuun tai hyötyyn. Valtuutettu nostaa esiin esimerkiksi oleskeluluvan saamisen tai avioliiton solmimisen vastineeksi elimen luovuttamisesta. Ajateltavissa on myös tilanne, jossa henkilö luopuu elimestään siitä syystä, että hän on taloudellisesti tai muutoin erityisen riippuvainen elimen vastaanottajasta. Epätasapainoinen valta-asetelma ja riippuvuussuhde luovuttajan ja vastaanottajan välillä voi saada aikaan tilanteen, jossa luovuttaja ei tee päätöstään täysin vapaaehtoisesti tai vapaana painostuksesta. Näiden riippuvuussuhteiden selvittäminen ei välttämättä ole helppoa.

Rikollisen toiminnan ja erityisen haavoittuvien ihmisryhmien hyväksikäytön ehkäisemiseksi valtuutettu suosittelee, että esitysluonnoksessa pyrittäisiin vielä suunnitelmallisemmin ennakoimaan nimenomaan elin- ja kudosten kauppaan liittyvät riskit. Lainsäädännön tasolla on tärkeää varmistua siitä, että järjestelmä kykenee suojelemaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä ihmiskaupalta tai siihen liittyvältä vakavalta hyväksikäytöltä.

Valtuutettu lisäksi suosittelee, että luovuttajan psykososiaalisten seikkojen arviointiin osallistuvien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden koulutuksessa käsiteltäisiin ihmiskauppaa ja varauduttaisiin myös ihmiskaupan tunnistamiseen. Koulutusmateriaaliin olisi hyvä sisällyttää perustiedot muun muassa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä. Joutsenon vastaanottokeskuksen yhteydessä toimivassa auttamisjärjestelmässä on valtuutetun tietojen mukaan ollut myös elinkaupan uhreja. Näissä tilanteissa elimen luovutus tai sen yritys on tapahtunut ulkomailla. Elimen luovuttaja on pyrkinyt maksamaan matkansa Eurooppaan luovuttamalla tai yrittämällä luovuttaa elimensä salakuljettajalleen.

2. Yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyvät huomiot

Asiassa on kyse munuaisen luovutusmahdollisuuden laajentamisesta henkilön välittömästä läheisten piiristä myös muihin henkilöihin, sekä läheisten piirin käsitteen laajentamisesta. Lähiomaisen muuttaminen sukulaiseksi ja muun läheisen käsitteen laajentaminen ovat lähtökohtaisesti myönteisiä uudistuksia: lainsäädännön tulee elää ihmisten omikseen kokemien perhemuotojen mukana. Esityksestä ei ilmene varmuudella, katsotaanko kudoksen tai elimen vastaanottajan samaa sukupuolta oleva kumppani sukulaiseksi myös silloin, kun puoliset eivät ole avioliitossa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että sukulaisen käsitteen tulee kattaa vastaanottajan kumppani aina samoin edellytyksin tämän sukupuolesta riippumatta.

Hallituksen esityksessä käytetään edelleen voimassaolevan lain termiä vajaakykyinen. Termi on vanhahtava. Yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittelee, että lainsäädännössä käytettäisiin vajaakykyinen-termin sijasta ensisijaisesti muotoilua *henkilö, joka ei pysty päättämään omasta hoidostaan*. Tämän tarkempi sisältö voitaisiin tarvittaessa määritellä määritelmäpykälässä.

Koska kudoslaki asettaa osan vammaisista henkilöistä eri asemaan kudoksen tai elimen (osan) luovuttajana kuin muut, lakimuutoksesta olisi ollut perusteltua kuulla vammaisjärjestöjä, erityisesti kehitysvammaisia edustavia järjestöjä.

Toimistopäällikkö

Rainer Hiltunen

Ylitarkastaja

Venla Roth

Jakelu

Sosiaali- ja terveysministeriö

